

پژوهش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران: تحلیل محتوا

دریافت مقاله: ۹۳/۵/۱ پذیرش مقاله: ۹۳/۷/۲

چکیده

سابقه و هدف: تحلیل محتوای مجلات علمی شیوه مناسبی برای آگاهی از سیر تکاملی راهبردهای پژوهش و ابزار گردآوری داده‌ها به کار رفته در پژوهش‌های حوزه‌های علمی مختلف است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل مقالات فارسی منتشر شده در حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی کشور از نظر روش پژوهش و ابزار گردآوری داده‌ها انجام شده است.

۱. فریده عصاره (PhD)
عبدالحسین فرج پهلو (PhD)
۲. صبا سیامکی (MA)

مواد و روش‌ها: این پژوهش به روش تحلیل محتوا انجام شده است. روش گردآوری داده‌ها سیاهه‌ی وارسی و مشاهده‌ی اسنادی بوده است. جامعه‌ی پژوهش شامل ۹۴۲ مقاله‌ی فارسی منتشر شده در مجلات علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۴-۱۳۸۸ است. داده‌ها پس از ورود به نرم‌افزار SPSS با استفاده از آمارهای توصیفی و آزمون Chi-square مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

۱. گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و مدیر قطب مدیریت دانش، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.
۲. گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.
۳. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کتابخانه‌های عمومی حضرت مهدی (عج)، اداره کل کتابخانه‌های عمومی، لرستان، ایران.

یافته‌ها: مطالعه‌ی مقالات منتشر شده نشان داد که روش‌های پژوهش "سندی" (۴۲/۷۱) و "پیمایشی" (۳۷/۶۳) پر استفاده‌ترین روش‌های پژوهش به کار رفته توسط پژوهشگران حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. مشاهده اسنادی (۵۰/۴۴) درصد) و پرسشنامه (۲۵/۶۳) درصد) رایج‌ترین ابزار گردآوری داده‌ها در میان پژوهشگران این حوزه بوده‌اند. همچنین، نتایج آزمون Chi-square نشان داد که میان مجلات علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی از نظر روش‌های پژوهش و ابزار گردآوری داده‌ها به کار رفته در آن‌ها تفاوت معناداری وجود دارد.

*نویسنده مسئول: صبا سیامکی
لرستان، خرم آباد، خیابان فردوسی، کتابخانه عمومی
حضرت مهدی (عج).

نتیجه‌گیری: مطالعه‌ی مقالات منتشر شده حاکی از پراکندگی نامتوافق روش‌های پژوهش و ابزار گردآوری داده‌های به کار رفته در حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی کشور است.

Email:
Saba.siamaki@gmail.com

واژگان کلیدی: علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مجلات، روش‌شناسی، ابزار گردآوری داده‌ها، تحلیل محتوا

مقدمه

هریک از زاویه‌ای خاص به این مسأله پرداخته‌اند. مطالعه‌ی Rochester و همکاران بر روی مجلات هسته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های ۱۹۶۵، ۱۹۷۵، و ۱۹۸۵ حاکی از این است که روش پژوهش "مفهومی" با میانگین ۲۷ درصد و روش پژوهش "پیمایشی" با میانگین ۲۲ درصد رایج‌ترین روش‌ها طی سال‌های مورد مطالعه بوده است (۲). Koufogiannakis و همکاران با بررسی ۲۶۶۴ مقاله‌ی منتشر شده در ۱۰۷ مجله‌ی کتابداری یافته‌ند که در مجموع ۸۰۷ مورد از مقاله‌ها (۳۰/۳) درصد) را مقالات پژوهشی اصیل تشکیل داده‌اند و روش «پژوهش

مجلات به عنوان بستر ارائه‌ی اطلاعات و دانش تخصصی در حوزه‌های گوناگون علمی، از نقش مؤثری در معرفی آخرین یافته‌های پژوهش‌ها و پیشرفت‌های صورت گرفته و ارائه‌ی راهکارهای احتمالی و روش‌کردن زوایای تخصصی برخوردار هستند. تحلیل محتوای مجلات از زوایای گوناگون، علاوه بر روش نمودن خط سیر و سیاست کلی دست اندرکاران مجله، ابزار مناسبی برای ارزیابی و تحلیل موضوع و سیر تحول مجله است (۱). مطالعات متعددی در راستای بررسی و مطالعه‌ی روش‌های پژوهش به کار رفته در مقالات مجلات علمی صورت گرفته است که

روش‌هایی که کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند مورد استفاده قرار گیرد. دستیابی به اهداف مذکور پژوهشگران را به انجام این پژوهش ترغیب کرده است.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه‌ی این پژوهش شامل کلیه‌ی مقالات تألیفی منتشر شده در مجلات علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی فارسی علم اطلاعات و دانش‌شناسی کشور در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۸-۱۳۸۴ می‌باشد. مجلات پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، علوم و فناوری اطلاعات، مطالعات کتابداری و علم اطلاعات و کتابداری و اطلاع‌رسانی دارای درجه‌ی علمی-پژوهشی و مجلات اطلاع‌شناسی، تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دارای درجه‌ی علمی-ترویجی می‌باشند. لازم به توضیح است که تمام عنوانی که در دوره‌ی زمانی مورد بررسی در گروه علمی-ترویجی ظاهر شده‌اند، بعداً به رتبه‌ی علمی-پژوهشی ارتقاء پیدا کردندا اما در این تحقیق، به خاطر اهداف تحقیق، همچنان به عنوان مجلات علمی-ترویجی منظور شدند و مورد بررسی قرار گرفتند. علت انتخاب بازه‌ی زمانی فوق این است که تا سال ۱۳۸۴ تحقیقاتی در راستای این پژوهش انجام شده است و این پژوهش به نوعی ادامه‌ی کار پژوهشگران قبلی می‌باشد. بر این اساس پس از حذف مقالات ترجمه شده، در مجموع تعداد ۹۴۲ مقاله برای انجام تحلیل نهایی انتخاب شدند.

برای مشخص کردن روش پژوهش و ابزار گردآوری داده‌های مقالات مورد بررسی یک سیاهه وارسی شامل نام مجله، عنوان مقاله، سال تالیف، روش پژوهش و ابزار گردآوری داده‌ها تهیه شد. به منظور حصول اطمینان از روایی سیاهه وارسی، نسخه‌ی اولیه‌ی آن بین ۶ نفر از استاد و صاحب‌نظران علم اطلاعات و دانش‌شناسی توزیع و پس از جمع‌آوری نظرات استادی، اصلاحات و ویرایش‌های لازم روی آن لحاظ و نسخه‌ی نهایی سیاهه وارسی تدوین گردید. برای تحلیل داده‌های از نرم افزار SPSS و آزمون Chi-square استفاده شده است.

یافته‌ها

تحلیل داده‌های گردآوری شده نشان داد که روش‌های پژوهش «سندي» و «پیمایيشي» به ترتیب با فراوانی ۴۲۸ (۴۲/۷۱) درصد و ۳۷۷ (۳۷/۶۳) درصد روش‌های غالب به کار رفته توسط پژوهشگران علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بازه‌ی زمانی مورد مطالعه بودند. در حالی که روش‌های پژوهش «طراحی سیستم» و «ميداني» با فراوانی ۳ (۰/۳۰) درصد و ۲ (۰/۲۰) درصد کمترین میزان کاربرد را در میان پژوهشگران

توصیفی» و «روش ارزیابی برنامه‌ها» به ترتیب بیشترین و کمترین کاربرد را در میان پژوهشگران داشته‌اند (۳). Hider و همکاران با انتخاب ۲۰ مجله‌ی با ضرب تأثیر بالا در حوزه‌ی کتابداری به مطالعه‌ی راهبردها و فنون پژوهشی به کار رفته در این مجلات پرداختند. مطالعه‌ی ۵۶۷ مقاله‌ی موردنظر نشان داد که روش پژوهش پیمایيشي با ۳۰/۵ درصد و روش پژوهش آزمایيشي با ۲۰/۸ درصد، پراستفاده‌ترین روش‌های پژوهش، و مصاحبه و پرسشنامه با ۳۲/۵ درصد پرکاربردترین ابزار گردآوری داده‌ها بوده‌اند (۴). Gore و همکاران با استفاده از روش تحلیل محتوا و Bulletin of Medical Library Association و Journal of Medical Library Association طی سال‌های ۱۹۹۱-۲۰۰۷ پرداختند (۵). یافته‌های آنها نشان داد که روش پژوهش پیمایيشي رایج‌ترین روش پژوهش به کار رفته در این مجلات بوده است. مروری بر پژوهش‌های انجام شده در کشور نیز حاکي از اين است که روش‌های پژوهش «پیمایيشي» و «سندي» بیشترین و روش‌های «تجريبي» و «ميداني» کمترین کاربرد را در میان مقالات و پایان‌نامه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی داشته‌اند (۶-۱۰).

بررسی اجمالی پیشنهادها بیان گر این است که در مقالات و پایان‌نامه‌های فارسی و غیر فارسی حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی روش پژوهش پیمایيشي، بیشترین کاربرد را داشته است، اما پژوهش جامعی در رابطه با ابزار گردآوری داده‌ها انجام نشده است. همچنین مطالعات نشان داده است که در مقاطع زمانی مختلف، روش‌های پژوهش مورد استفاده در هر رشته‌ی علمی یکسان نبوده و تحت تأثیر موضوع‌های پژوهشی، گرایش‌های تحصیلی و عوامل دیگر در گذر زمان برخی از روش‌ها و ابزارهای گردآوری داده‌ها بیشتر مورد اقبال قرار گرفته‌اند. برای مثال در یک دوره‌ی زمانی مطالعات مربوط به سواد اطلاعاتی در کشور بیشتر مورد نظر بوده، و به تبع آن از روش پژوهش پیمایيشي و پرسشنامه بیشتر استفاده شده و در بازه‌ی زمانی کوتني مطالعات سنجش کمی و به تبع آن روش‌های کتاب‌سنجي، علم‌سنجي، وب‌سنجي، تحليل استنادي و مانند آن بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

تحلیل محتوا ابزاری برای آگاهی از این تغیير و دگردیسي روش‌های پژوهش و ابزارهای مورد استفاده و فراوانی استفاده آنها توسيع پژوهشگران یک حوزه است. در همین راستا، پژوهش حاضر بر آن است تا با بهره‌گيری از روش تحلیل محتوا به تحلیل و واکاوی روش‌ها و ابزار گردآوری داده‌های به کار رفته در حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی گشور طی سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۸۴ پرداخته و تصویری روش از شرایط حاکم بر پژوهش‌های اين حوزه ارائه دهد. یافته‌های حاصل از اين پژوهش می‌تواند در راستاي اصلاح سرفصل‌های آموزشي دروس روش پژوهش در سطوح مختلف تحصيلی و شوههای تدریس آن با هدف توجه به

جدید و تازه تأسیس هستند، «مشاهده استادی»، و در دو مجله مورد اشاره «پرسشنامه» می‌باشد (جدول ۲). مقایسه‌ی روش‌های پژوهش و ابزارهای گردآوری داده‌ها در مطالعات این حوزه نشان داد که اختلاف معناداری بین مجلات علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی در روش‌های پژوهش وجود دارد ($p=0.001$). همچنین، مقایسه مجلات بر اساس ابزار گردآوری داده‌ها حاکی از اختلاف معناداری میان این دو گروه مجلات است ($p=0.001$).

مقایسه‌ی داده‌ها در این خصوص نشان می‌دهد که هم در مجلات علمی-پژوهشی و هم در مجلات علمی-ترویجی دو روش «پیمایشی» و «سندي» روش‌های غالب پژوهشی، و ابزارهای «مشاهده استادی» و «پرسشنامه» ابزارهای غالب در گردآوری داده‌ها هستند. با این تفاوت که در مجلات علمی-پژوهشی، روش پیمایشی اولویت اول و روش سندي اولویت دوم را دارد، در حالی که در گروه مجلات علمی-ترویجی، ترتیب اولویت‌ها بر عکس است و غالباً روش سندي اولویت اول را دارد (جدول ۲). در مورد ابزارهای گردآوری داده‌ها نیز تقریباً همین الگو مشاهده می‌شود. به این معنی که در مورد مجلات علمی-ترویجی، «مشاهده استادی» اولویت اول، و «پرسشنامه» اولویت دوم را دارد؛ در حالی که در نیمی از مجلات علمی-پژوهشی «پرسشنامه»، و در نیم دیگر «مشاهده استادی» اولویت اول را دارند.

این حوزه داشته‌اند. همچنین، تفکیک روش‌ها بر اساس مجلات نشان داد، روش پژوهش غالب در مجلات «تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی»، «اطلاع‌شناسی»، و «مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات» روش «سندي» است. در حالی که، در مجلات «تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی»، «پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی»، «علوم و فناوری اطلاعات»، «کتابداری و اطلاع‌رسانی»، و «مطالعات کتابداری و علم اطلاعات»، روش غالب «پیمایشی» می‌باشد (جدول ۱).

تحلیل داده‌ها در حوزه‌ی ابزارهای گردآوری داده‌ها نشان داد که «مشاهده استادی» و «پرسشنامه» به ترتیب با فراوانی ۵۲۱ (۵۰/۴۴) درصد و ۲۶۲ (۲۵/۳۶) درصد ابزار غالب گردآوری داده‌ها در میان پژوهشگران این حوزه بوده است. این در حالی است که «مصاحبه» با فراوانی ۲۵ (۲/۴۲) درصد و «آزمایش» با فراوانی ۵ (۵/۴۸) درصد کمتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

از نکات قابل توجه دیگر سیر سعده‌ی «مصاحبه» به عنوان یک ابزار گردآوری داده‌ها در بازه‌ی زمانی مورد نظر است. علاوه بر این، تفکیک داده‌ها بر اساس عنوان‌ین مجلات حاکی از این است که، ابزار غالب گردآوری اطلاعات در تمامی مجلات به استثنای «پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی» و «مطالعات کتابداری و علم اطلاعات»، که هر دو مجلاتی

جدول ۱. روش‌های پژوهش به کار رفته در مقالات مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی طی سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۸۴، به تفکیک مجله

عنوان مجله	روش پژوهش	جمع											
		مطالعات ملی	کتابداری و سازمان‌دهی	فناوری و اطلاع کتابداری و علم اطلاعات	مطالعات رسانی	دانشگاهی	تحقيقات عمومی	تحقيقات اطلاع‌رسانی	تحقيقات کتابخانه‌های اطلاع‌رسانی	تحقيقات اطلاع‌شناسی	تحقيقات اطلاع‌رسانی	تحقيقات اطلاع‌رسانی	
پیمایشی		۳۷/۶۳	۳۷۷	۱۲۳	۱۸	۸۱	۵۲	۳۰	۳۵	۱۶	۲۲		
تاریخی		۳/۵۹	۳۶	۶	۲	۲۰	۲	۱	۳	۰	۲		
تجربی		۱/۲۰	۱۲	۱	۰	۵	۲	۱	۰	۲	۱		
تحلیل استنادی		۳/۶۹	۳۷	۱۱	۱	۳	۴	۳	۳	۴	۸		
تحلیل محتوا		۴/۰۹	۴۱	۷	۱	۱۶	۳	۶	۴	۲	۲		
سندي		۴۲/۷۱	۴۲۸	۱۴۳	۸	۷۴	۴۹	۲۴	۵۱	۷	۷۲		
طراحی سیستم		۰/۳۰	۳	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۰	۰		
كتاب‌سنگي، علم‌سنگي، وب‌سنگي		۶/۵۹	۶۶	۱۱	۳	۱۶	۱۰	۸	۳	۴	۱۱		
ميداني		۰/۲۰	۲	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰		
جمع		۱۰۰	۱۰۰۲	۳۰۳	۳۴	۲۱۷	۱۲۲	۷۴	۹۹	۳۵	۱۱۸		

جدول ۲. ابزارهای گردآوری داده‌ها در مقالات مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ به تفکیک مجله

عنوان مجله	پژوهشنامه	اطلاع‌شناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی	اطلاع‌شناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی	مجموع							
				علوم و کتابداری کتابداری و فناوری و اطلاع رسانی و اطلاع رسانی اطلاعات رسانی اطلاعات رسانی اطلاعات رسانی اطلاعات رسانی اطلاعات رسانی	تحقيقات						
ابزارهای گردآوری داده‌ها	دانشگاهی	عمومی	دانشگاهی	دانشگاهی	دانشگاهی	دانشگاهی	دانشگاهی	دانشگاهی	دانشگاهی	دانشگاهی	دانشگاهی
آزمایش		۰	۰	۱	۰	۳	۰	۱	۰	۰	۰
پرسشنامه		۱۳	۱۳	۱۳	۲۶	۳۲	۵۸	۱۴	۸۱	۲۶۲	۲۵/۳۶
سیاهه وارسی		۵	۶	۲۵	۲	۱۹	۱۵	۲	۸۱	۷/۸۴	۱۳/۴۶
مشاهده		۱۹	۶	۱۸	۶	۱۸	۴۱	۷	۳۴	۱۳۹	۵۰/۴۴
مشاهده استادی		۸۱	۱۰	۵۶	۳۴	۵۶	۱۰۰	۱۲	۱۶۹	۵۲۱	۲/۴۲
مصطفی		۰	۱	۵	۸	۳	۵	۰	۷	۲۵	۱۰۰
جمع		۱۱۸	۳۳	۱۰۱	۷۶	۱۲۷	۲۲۶	۳۵	۳۱۷	۱۰۳۳	۱۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

نکته مهم دیگر این است که از نظر این نویسنده‌گان، تحت تأثیر فشار جو حاکم بر تحقیقات کشور که شدیداً کمی‌گرا است، گرایش شدید به سمت استفاده از روش پیمایشی در تحقیقات و به تبع آن استفاده از روش‌های آماری سبب شده است که گاه به جای این که آمار در خدمت موضوع پژوهش و پژوهشگر باشد، موضوع تحت تأثیر روش قرار می‌گیرد. از طرف دیگر، از آن جایی که مجلات علمی-ترویجی در پی ارتقای درجه‌ی خود به علمی-پژوهشی هستند، با پذیرش مقالاتی از این دست تلاش می‌کنند شناس خود را برای ارتقای درجه افزایش دهند. این امر به خوبی در مورد مجلات علمی-پژوهشی مورد بررسی در جدول ۱ مشاهده می‌شود. از دلایل احتمالی دیگر این گرایش‌ها در روش و ابزار پژوهش می‌تواند حجم زیاد مقالات برگرفته از پایان‌نامه‌ها باشد، چون اکثر پایان‌نامه‌ها (احتمالاً تحت تأثیر جو یاد شده) با استفاده از روش پیمایشی نوشته می‌شوند. این یافته با یافته‌ی پژوهش‌های دیگر هم‌راستا می‌باشد (۳، ۴، ۷، ۶، ۱۱).

مقایسه‌ی یافته‌های پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌ها حاکی از این است که گرایش مقالات و پایان‌نامه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی در داخل و خارج از کشور از لحاظ به کارگیری روش‌های پژوهش یکسان بوده است و این احتمالاً به خاطر ماهیت رشته است، و دیگر این که در عمل مشاهده شده است که اعضای جامعه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، به ویژه در یک دهه‌ی اخیر تلاش کرده‌اند ارتباط و پیوستگی موضوعی خود را با جهان خارج حفظ کنند. از همین‌رو تلاش بر این بوده است که هم از نظر گرایش‌های موضوعی و تحقیقاتی و هم از نظر روش‌ها و فناوری تا جایی که مقدور است فاصله علمی کم شود. لذا، همانطور که حری و

حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز به عنوان یک رشته‌ی علمی برای رشد و توسعه نیازمند پژوهش است. پژوهشگران برای انجام پژوهش‌های خود ناگزیر به استفاده از یک یا چند روش مناسب با موضوع پژوهش هستند. شناسایی روش‌های پژوهش رایج و دلایل اقبال پژوهشگران به برخی روش‌ها در دوره‌ی زمانی خاص می‌تواند نقش مؤثری در ترسیم و شناسایی مسیر تحقیقاتی هر رشته داشته باشد. بر این اساس مقاله حاضر با هدف شناسایی پرکاربردترین روش‌های پژوهش و ابزار گردآوری داده‌های به کار رفته در پژوهش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی انجام شده است. یافته‌های پژوهش بیان گر این مطلب است که استفاده از روش‌های «سندي» (۴۲/۷۱) و «پیمایشی» (۳۷/۶۳) درصد) بیش از سایر روش‌ها بوده است. پس از این دو روش، روش «كتاب‌سنجي، علم‌سنجي، وب‌سنجي» با تفاوت چشم‌گيری قرار دارد. در بین روش‌ها، روش تاریخی سیر نزولی داشته است، در حالی که استفاده از روش «پیمایشی» در بازه‌ی زمانی مورد مطالعه روندی صعودی داشته است. یکی از دلایل تمایل پژوهشگران به استفاده از روش پیمایشی برای انجام پژوهش را می‌توان ناشی از این دانست که روش گردآوری داده‌ها در این روش نظاممند بوده، و اکثراً جامعه‌ی مورد نظر به صورت نمونه‌گیری انتخاب شده و به ندرت از روش سرشماری استفاده می‌شود (۱۱)، مگر اینکه تعداد پاسخگویان به حدی باشد که نیازی به نمونه‌گیری احساس نشود. از طرفی، پرسشنامه به عنوان ابزار اصلی مطالعات پیمایشی، با برخورداری از مزایاي همچون سرعت در توزيع و گردآوری اطلاعات، هزینه‌ی کم، صرفه‌جویی در زمان به علت سهولت استفاده، سبب تمایل بیش تر دانشجویان به استفاده از این روش شده است.

استفاده کرده‌اند. دلیل این امر احتمالاً در سیاست‌های این مجلات برای پذیرش مقالات نهفته است. می‌دانیم که بسیاری از دانشجویان تحصیلات تکمیلی، هم به خاطر علاقه‌فردی، و اعتباری که چاپ مقاله برایشان ایجاد می‌کند، و هم اجباری که اخیراً از سوی وزارت متبع برایشان قرار داده شده، ناچارند (معمولًاً با کمک اساتید راهنمای و مشاور خود) برای چاپ مقاله‌ی برگرفته از پایان‌نامه‌ی خود در مجلات علمی – پژوهشی اقدام کنند. از سوی دیگر، در عین حال، چون پایان‌نامه‌ها اکثراً به روش «پیمایشی» نوشته‌می‌شوند، طبیعتاً این روش در محتوای مقالات مجلات علمی – پژوهشی نیز خود را نشان می‌دهد و افزایش می‌یابد.

مطالعه‌ی مقالات منتشر شده حاکی از پراکنده‌ی نامتوازن روش‌های پژوهش و ابزار گردآوری داده‌های به کار رفته در حوزه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی کشور است. برخی از علل این پراکنده‌ی نامتوازن را می‌توان در نامتوازنی مطالب مطرح شده در دروس روش پژوهش، آشنایی کم مدرسین و دانشجویان با سایر روش‌های پژوهشی، و انجام پژوهش‌های تکراری دانست. امروزه پژوهش‌های کیفی بخش وسیعی از تحقیقات حوزه‌های علوم انسانی و علوم تجربی را تشکیل می‌دهد. بررسی‌های انجام گرفته در این پژوهش می‌بین آن است که در اکثر پژوهش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ روش کمی از اهمیت بیش‌تری برخوردار می‌باشد. این در حالی است که رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی حرفه‌ای با رویکرد مشتری مداری است و بنابراین نیاز به انجام تحقیقات کیفی می‌باشد. عدم آشنایی به ویژگی‌های کیفی و پیچیدگی متغیرهای رفتاری مربوط به مطالعه از یک سو و تجربه‌ی متمادی پژوهشگران این حوزه در زمینه‌های کمی از سوی دیگر می‌تواند دلیل چنین وضعیتی باشد.

محسن‌زاده (۷) نیز اظهار می‌دارند، می‌توان نتیجه گرفت روش پژوهش بیش از آن که بومی جامعه‌ای خاص باشد، جزو سرشت رشته است. علاوه براین، دیده می‌شود که فراز و فرود روش‌های مختلف از نظم خاصی پیروی نمی‌کند و این امر شاید متأثر از نوع مسائل پژوهش باشد که هریک روش ویژه‌ای را طلب می‌کند. از سوی دیگر، برای گردآوری داده‌های مورد نیاز برای هر پژوهش به ابزار خاصی نیاز است که این ابزار طبیعتاً متأثر از روشی است که در پژوهش از آن استفاده می‌شود.

جدول ۲ نشان داد که پراستفاده‌ترین ابزار به کار گرفته شده در مقالات تأثیفی فارسی «مشاهده اسنادی» بود. پژوهش‌هایی که به روش «سندی» انجام می‌شوند، همگی از این ابزار استفاده می‌کنند. همچنین، پژوهش‌هایی که به روش‌های «تحلیل محتوا» و «تحلیل استنادی» صورت می‌گیرند نیز گاهی از این ابزار برای گردآوری داده‌های خود استفاده می‌کنند. و اما، همان‌طور که حجم زیادی از مقالات که از روش «پیمایشی» استفاده کرده‌اند، «پرسشنامه» نیز با ۲۵/۳۶ درصد دومین ابزار مورد استفاده پژوهشگران بود. پرواصل است که روش «پیمایشی» از ابزار دیگری نظیر «مشاهده»، «سیاهه وارسی» و «اصحابه» نیز استفاده می‌کند. در این میان «آزمایش» با فراوانی ۵ در جایگاه آخر قرار دارد، که البته دور از انتظار نیست زیرا در این رشته بسیار کم اتفاق می‌افتد که در یک پژوهش از شرایط آزمایشگاهی استفاده شود. ضمناً، باید اشاره کرد که یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش Hider & Pym است که نشان دادند در سال ۲۰۰۵ «پرسشنامه» و «اصحابه» پرکاربردترین ابزار گردآوری داده‌ها در مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی بوده است (۴).

همانطور که پیش‌تر نیز اشاره شد، مجلات علمی – پژوهشی بیش‌تر از روش «پیمایشی»، و مجلات علمی – ترویجی بیش‌تر از روش «سندی»

References

1. Haghani N, Nezhadmasum M. linguistic and topical analysis of Foreign Language Teaching Journal: From the beginning until now. *Foreign Language Teaching Journal* 2008; 22(1): 4-9.
Available at: <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/10412/8/text>. [In Persian]
2. Rochester MK, Vakkari P. International library and information science research: A comparison of national trends. *IFLA Professional Reports* 2003; 82. Available at: <http://ifl.sagepub.com/content/24/3/166.refs>.
3. Koufogiannakis D, Crumley E, Slater L. A content analysis of librarianship research. *Journal of Information Science* 2004; 30(3): 227- 39. Available at: <http://jis.sagepub.com/content/30/3/227>.
4. Hider Ph, Pymm B. Empirical research methods reported in high-profile LIS journal literature. *Library & Information Science Research* 2008. 30(2): 108-14.
Available at: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740818808000352>.
5. Gore SA, Nordberg JM, Palmer LA, Piorun ME. Trends in health sciences library and information science research: an analysis of research publications in the Bulletin of the Medical Library Association and Journal of the Medical Library Association from 1991 to 2007. *J Med Libr Assoc* 2009; 97(3): 203-11.
Available at: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2706445/>.
6. Malih S. Content analysis of articles published in Persian journals of library and information science (1991-1995). M.S. Thesis of medical library and information science, Iran University of Medical Sciences 1997.
7. Horri A, Mohsenzadeh A. Research trends in library and information science dissertations at university of Tehran (1969-1998). *Journal of Psychology & Education* 2003; 33(1): 55-75.
Available at: http://jpsyedu.ut.ac.ir/article_10572_1061.html. [In Persian]
8. Rezaeinia F. Study of Faslname-e-ketab articles (2002-2004). *Faslname-e-Ketab* 2005; 16(1): 221- 26.
9. Pakdaman N. The use of research methods in master thesis of library and information science at Islamic Azad University (1992-2005). *Quarterly Journal of Epistemology* 2009; 2(4): 1-14.
Available at: <http://fa.journals.sid.ir/ViewPaper.aspx?ID=133394>. [In Persian]
10. Ardalan Eftekhari S, Cheshmeh Sohrabi M. Qualitative and quantitative evaluation of library and information science journal (1998-2008). *Library and Information Science Journal* 2009; 13(3): 53-83. Available at: http://www.aqlibrary.ir/Old/index.php?module=TWArticles&file=index&func=view_pubarticles&did=963&pid=10. [In Persian]
11. Kumar K. Research methods in library and information science. Translated by Rahadost and Khosravi. Tehran: National Library of Iran; 1995.

Knowledge and Information Science Research in Iran: A content analysis

Received: 23 July 2014

Accepted: 24 Sept 2014

Osareh F (PhD)¹

Farajpahlou A (PhD)²

Siamaki S (MA) ^{3*}

1. Department of Knowledge and Information Science, School of Psychology and Education Sciences, Shahid Chamran University, Ahwaz, Iran.
2. Department of Knowledge and Information Science, School of Psychology and Education Sciences, Shahid Chamran University, Ahwaz, Iran.
3. Iran public libraries librarian, lorestan, iran. Knowledge and Information Science.

Abstract

Background and aim: Content analysis of scientific journals is a good method for becoming aware of the evolutionary flow of research strategies and data collection techniques used researchers in different fields. The aim of this study was to investigate the content analysis of Persian released articles from Iranian Knowledge and information science Journals in terms of research strategies and data collection techniques.

Material and methods: This study was conducted using content analysis method. The data collection technique was checklist and document observation. The study population included 943 Persian articles published in the field of Knowledge and Information Science in scientific-research and peer-reviewed Iranian Journals during 2005-2009. Data were entered to SPSS software and analyzed by using descriptive statistics and Chi-square formula.

Findings: the study showed that citation (42.71%) and survey (37.63%) methods were the most popular methods used by the Iranian researchers in the field of Knowledge and Information Science. The most common technique for data collection was citation (50.44%) and questionnaire (25.63%) among researchers, respectively. Chi-square indicated that there was a significant difference between scientific-research and peer-reviewed journals based on research methods and data collections techniques.

Conclusion: Study of the published articles indicated the asymmetric distribution of research methods and data collection techniques used in knowledge and information science field.

Keywords: Knowledge and Information Science, Journals, methodology, Data collection techniques, Content analysis.

Email:

Saba.siamaki@gmail.com